

Meneillään olevan ääntenmuutoksen tutkimisesta¹

MARJATTA PALANDER

Viime vuosikymmeninä on kielitieteellisessä kirjallisuudessamme usein kiinnitetty huomiota siihen muutokseen, joka yleiskielen vaikutuksesta on toteutumassa kielioloissamme: vanhat kansanmurteemme ovat väistymässä uudempien, enemmän tai vähemmän yleiskielistyneiden puhekielen muotojen tieltä. Alueittain ja idiolekteittain uudelle kannalle siirtymisessä on eroja. Uuden omaksuminen on lisäksi sidoksissa myös siihen, mistä murrepiirteistä on kysymys: toisissa tapauksissa vanha vaihtuu tai vaihdetaan uuteen herkästi, toisissa taas vitkaan. Esimerkiksi oletetun kantasuomalaisen dentaalispirantin murteelliset jatkajat ovat antamassa tilaa *d*:lle (*padan, saadaan*) tai Itä-Suomessa varsinkin vanhan polven karttaessa murteellista edustusta *t*:lle (esim. Silvennoinen 1980: 96–101). Samoin *mettä*-ääntämyksestään tunnettu hämäläinen alkaa yhä useammin puhua *metsästä*, ja yleiskielen *ts* vilahtaa jo silloin tällöin myös savolaisen *mehtä*-ääntämyksen lomassa. Mukautuminen yleiskieleen ei yksityisen piirteenkään osalta ole yhtenäistä; joissakin muodoissa murteellinen edustus voi pitää pintansa ja jopa levitä entistä laajempaan käyttöön. Tällaista vaihtelua ilmentävien piirteiden vastapainona on kuitenkin sellaisia, jotka jostain syystä näyttävät säilyvän murteellisina muuten hyvinkin yleiskielen puhujilla. Esimerkiksi erään tunnetun Keski-Uudeltamaalta kotoisin olevan urheiluselostajan kielessä lähes ainoita murteellisuuksia ovat *saannut, tuonnut* -tyyppiset partisiipit (edustuksen levikistä ks. Pirjo Itkonen 1973: 162–163). Savolainen ei hevin pääse eroon diftongin reduktiosta (esim. *läeva, kàola*), ja länsisuomalaisen taas usein erottaa avar-tuneista diftongeista (*tyämiäs, tiato*; esim. Helsinkiin muuttaneiden puhekielestä ks. Nuolijärvi 1986: 49–54, 150–154).

Yleiskielen vaikutukselta parhaiten suojassa ovat juuri diftongin reduktion

¹ Artikkelin pohjautuu Tampereen yliopistossa 25. huhtikuuta 1987 pidettyyn väitöksenalkajaisitelmään.

ja avartumisen kaltaiset äänneilmiöt, jotka ovat alkaneet vähittäin, ensin lievänä ja satunnaisena, ja joissa muutos ei ilman muuta vielääkään ole joutunut vakiintuneeseen lopputulokseen. Tällainen äänneilmiö on myös itämurteiden erikoisgemmaatio, yksi nykymurteidemme harvoista edelleen vahvistuvista ja alueelta toiselle leviävistä äännelemuutoksista. Tässä nimenomaan savolaisalueen pohjois- ja itäosille ominaisessa murrepiirteessä yksinäiskonsonantti pyrkii pitenemään pitkän painollisen ja pitkän tai lyhyen painottoman tavun jäljessä, kun sitä seuraa pitkä vokaaliaines. Esimerkiksi Liperin murteessa konsonantti on erikoisgemmaatioasemassa pidentynyt seuraavaan tapaan: *välilä, ku sisässä pisittäytyy ni, sem päevä sanomalehe 'ottaa ja siinä, leippee vähä, purraj jeppassoo ja kahtelloo sitä sanomalehitee ja lähitöö tuas jatkammaa sitä, entistä hommo; lastuusta tulin tiälä käymään tääm morsüimel luona*. Mikään murre ei erikoisgemmaatioissa ole vielä säännöllisesti päätenyt kaksoiskonsonanttiin; tavallisinta on, että konsonantti on pituudeltaan yksinäiskonsonantin ja gemmaation välimailia.

Erikoisgemmaation iästä ei ole varmuutta. Kielellisten ilmiöiden ikääminen on ylipäätään vaikeaa, todisteet vuosisatojen takaisesta tilanteesta kun on parhaassakin tapauksessa koottava vanhojen, paljolti sirpalemaisten kirjallisten lähdetietojen perusteella. Eräiden muutosten seuraaminen ajassa taaksepäin onnistuu helpommin kuin toisten. Vanhoista teksteistä on esimerkiksi pääteltävissä, missä vaiheessa *ey*-diftongin sijaan alkoi ilmaantua *öy* (*neyrä > nöyrä, keyhä > köyhä*; ks. Rapola 1966: 346). Samoin on lähteiden avulla osoitettavissa *aurinkota*-tyyppisen yks. partitiivin syrjäytyminen analogisten *aurinkoa, aurinkoo* -muotojen tieltä; mitä nuorempi lähde, sitä enemmän *t:ttömiä* muotoja esiintyy (Rapola 1933: 155).

Vähittäisen äännelemuutoksen ikäämisessä ei vanhoista kirjallisista muistomerkeistä sellaisinaan ole kovinkaan paljon apua. 1800-luvun kansanrunomuistiinpanoista löytyy sydänsavolais- ja itäisten savolaismurteiden alueelta sellaisia erikoisgemmaation ehdot täyttäviä muotoja kuin *vestämmään* 'veistämään', *sulokemaan* 'sulkemaan', *kahtonnoon* 'katsonee' ja *rautonnein* 'rautoineni'. Havaintoja on kymmenkunnasta pitäjistä, mm. Rantasalmelta, Jäppilästä, Kaavilta, Kiteeltä ja Nurmekselta, useilta eri merkitsijöiltä. Tällaisia merkintöjä tekee mieli uskoa, sillä vaikka erilaiset virhelähteet otettaisiinkin huomioon, tapaukset ovat niin runsaslukuisia ja määräalueelle rajoitettavia, ettei niitä voi selittää sattumiksi. Sen sijaan esimerkiksi Keski-Suomen murteiden puolelta Kivijärveltä v. 1884 kirjatun *l:n* gemmaation *Joka sun eimmä vie, Ulommas uittelloo* (SKVR IX:4, 335) luotettavuutta sopii jo epäillä. Epäilyyn antaa aihetta tiedon satunnaisuuden lisäksi se, ettei Kivijärvellä esiinny erikoisgemmaatiota oikeastaan vielääkään. Gemmaatta voikin tällai-

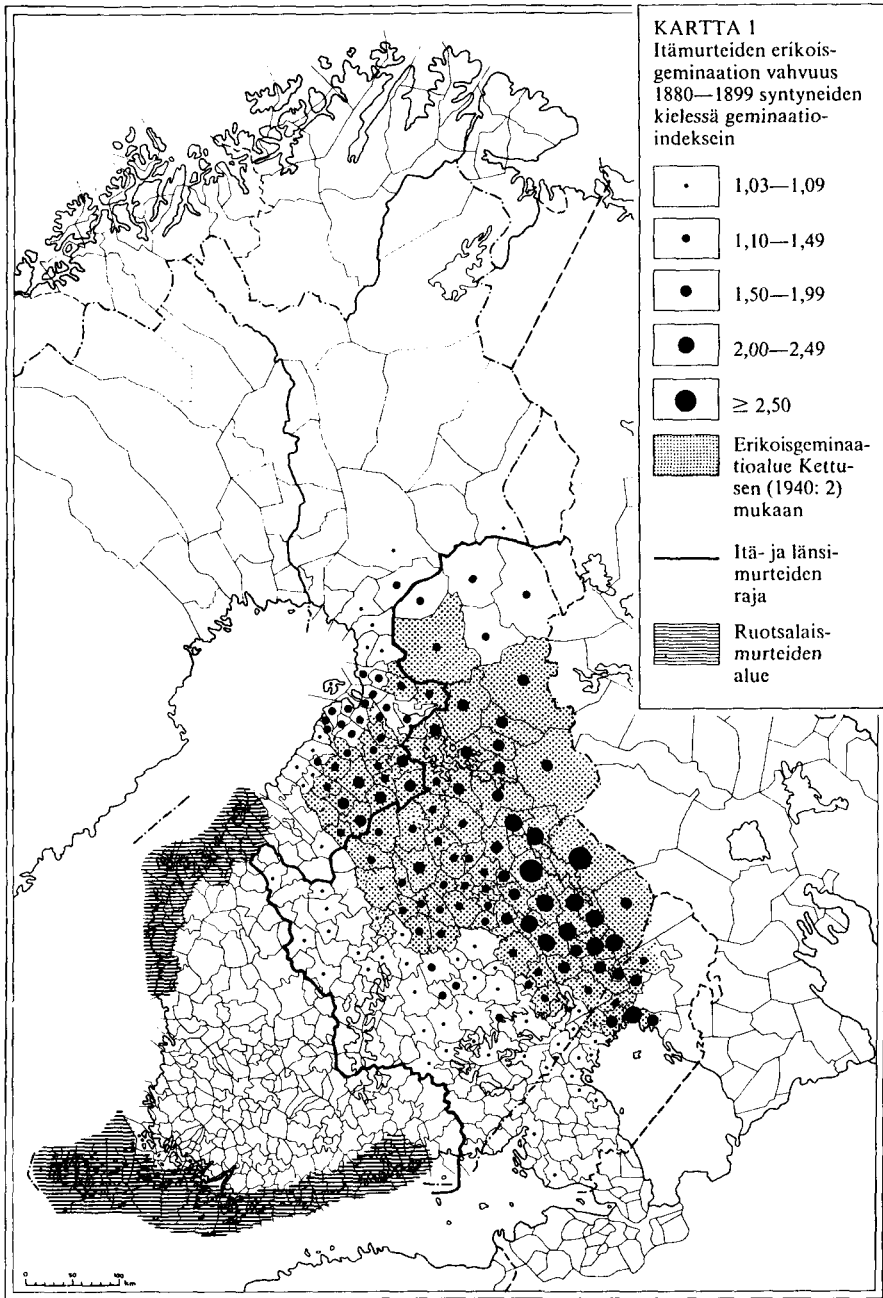
nessa tapauksessa johtua jopa alkuperäisen merkintätavan väärästä tulkinasta.

Viime vuosisadan merkintöjä on tarkasteltava kriittisesti myös siltä kannalta, millaisessa asemassa geminaatta on. Esimerkiksi Jääskestä 1870-luvun lopulta merkityssä arvoituksessa *Tyv yllääppäi, latva allaappäi, lepssii ko lehmä(n) häntä* (Lönnsbohm 1879: 143) ei s:n kahdentumaa sanassa *lepssii* voitane ottaa todesta, sillä nykymurteiden valossa tämä tavuasema ja äänneympäristö eivät ole ensimmäisiä, joissa erikoisgeminaatio alkaa kiinnittää huomiota. Suunnilleen yhtä epäuskottavia kuin *lepssii* olisivat 1800-luvun teksteissä *valjjaat, vihnneet* tai *kapllaat*. Kielenmuutokset toteutuvat usein lingvistisesti hierarkkisina, ja tämä on otettava huomioon myös muutosilmion historian selvittelyssä.

Vähittäisen ääntenmuutoksen tarkasta alkamisajasta ei siis vanhojen kirjallisten lähteiden nojalla voida päästä selville. Määrittelykysymys on sekini, mikä vaihe katsottaisiin alkukohdaksi. Geminaatiossa se voisi olla vaikkapa tilanne, jossa yhden tunnin mittaiseen näytteeseen sisältyy keskimäärin 4–5 normaalia pitempää konsonanttia. Koska vahva pidentyminen on muutoksen alussa epätodennäköistä – sen osoittavat ne nykymurteet, joihin erikoisgeminaatio on vasta leviämässä –, voidaan arvioida, että ääntenmuutos on alkanut useita kymmeniä vuosia aiemmin, kuin merkit siitä ovat ilmaantuneet teksteihin. Murremuistiinpanojen geminaattaesiintymät edellyttävät, että äänneilmioista on jo tullut ainakin merkitsijän tiedostama. Tiedostusvaihe saavutetaan vähittäisessä ääntenmuutoksessa verrattain myöhään.

Erikoisgeminaation kehityksestä ei saa tyydyttävää kuvaa tämänkään vuosisadan murremuistiinpanojen pohjalta. Vaikeutena on havaintojen toisiinsa suhteuttaminen: muutoksen eri vaiheita on voitu karkeistaen merkitä samalla tavalla (esim. puolipitkää konsonanttia on käytetty erikoisgeminaation merkinä sekä heikon että vahvan geminaation alueella), ja useissa lähteissä erikoisgeminaation osoittamisesta on kokonaan luovuttukin.

Miten sitten vähittäisen ääntenmuutoksen etenemistä voidaan tutkia? Ensiksi on syytä tarkistaa ilmiön koko levikki tiettyä ajankohtaa edustavan aineiston avulla. Erikoisgeminaatiota v. 1880–99 syntyneiden kielessä kuvaa kartta 1. Geminaation vahvuus on ilmaistu indekseihin, jotka on saatu laskeamalla keskiarvot neljän pituusasteen esiintymistä. Jos geminaatiota ei ole, indeksi on 1; säännöllinen täysgeminaatta taas merkitsisi indeksiä 4. (Laskutavasta tarkemmin ks. esitystäni 1987: 48–50.) Ääntenmuutoksen kehittymistä voidaan tämän jälkeen tarkastella vertaamalla toisiinsa nykymurteen eri ikäpolvien edustusta. Jos nimittäin muutos edistyy ajallisesti, diakronisena, on syytä olettaa, että se tulee jollain tapaa ilmi myös synkronisena, mur-

reyhteisössä samanaikaisesti elävien eri-ikäisten kielessä. Tällaisella näennäisaikamenetelmällä saadaan esiin kehitys esim. 80 vuoden ajalta, kun vanhimmat kielenoppaat ovat syntyneet vaikkapa 1890-luvulla ja nuorimmat 1970-luvulla. Näennäisaikamenetelmää on sovellettu sosiolingvistisessä tutkimuksessa varsinaisesti 1960-luvulta lähtien, jolloin metodi tuli tunnetuksi William Labovin New Yorkin puhekieltä koskevasta tutkimuksesta (Labov 1966: 318—). Menetelmä on erityisen sopiva nopeissa muutoksissa, joissa jo muutaman kymmenen vuoden ikäerot vaikuttavat muutoksen omaksumiseen ja vahvuuteen.

Näennäisaikamenetelmän käytössä on edellytettävä, että murreyhteisön ikäryhmittäiset erot eivät toistu samanlaisina sukupolvesta toiseen. On toisin sanoen varmistuttava siitä, ettei esim. nuorilla tavattava ääntämys ole vain tiettyyn ikäkauteen kuuluva kielellinen muoti-ilmiö, joka häviää tai heikenee iän myötä. (Labov 1966: 319—320; Thelander 1979: 119.) Ikäryhmittäisen tarkastelun lisäksi on voitava osoittaa ajankohta, jolloin muutos on ollut eri vaiheessa kuin tutkittuna aikana. Ilman diakronista vertailupohjaa, vaikkapa puutteellistakin, synkronisilla eroilla ei siis voida todistaa, että käynnissä on muutos. Esimerkiksi relatiivista aikaperspektiiviä hyväksi käytävässä geminaatiotutkimuksessa lähtökohtana voidaan pitää 1800-luvun tietoja, joita täydentävät tämän vuosisadan murretutkimukset ja arkistolähteet. — Näennäisaikamenetelmän etuja on, että eri aikojen edustuksen vertailun voi tehdä yksi ja sama tutkija. Siten laajakin aineisto tulee käsitellyksi yhdenmukaisin periaattein.

Eri-ikäisten kieltä vertaamalla voidaan tehdä huomioita muutoksen etenemisvauhdista. Samalla saadaan lisäviitteitä muutoksen iästä. Erikoisgeminaation ikäryhmittäistä edistymistä neljässä savolaismurteessa havainnollistaa taulukko 1. Kielenoppaista vanhimmat (ryhmä I) ovat syntyneet vuosina 1889—1915, keski-ikäiset (ryhmä II) v. 1916—43 ja nuorimmat (ryhmä III) v. 1944—70. Taulukossa on esitetty konsonanttien neljän pituusasteen prosenttiset osuudet sekä geminaatioindeksit. Kunkin ikäryhmän sisäistä vaihtelua kuvaa idiolekteittaisista geminaatioindekseistä laskettu keskihajonta (s). Taulukon mukaan vahvankin geminaation murteessa Liperissä geminaation vahvuus vaihtelee vuosisadanvaihteessa syntyneillä yksilöittäin varsin paljon, mutta kolmisenkymmentä vuotta nuorempien kielessä erot ovat jo vähäisemmät. Samalla geminaatio vahvistuu: kun vanhoilla täysgeminaattana edustuu 27 % tapauksista, keski-ikäisillä vastaava osuus on jo 39 %. Kaikkein nuorimpien liperiläisten kielessä yksilöiden väliset erot ovat tasoittuneet ja geminaatio näyttäisi pysyttelevän suunnilleen samanvahvuuisena kuin keskipolvella. Pohjois-Karjalassa konsonanttien pidentymiskehitys on siis tä-

män mukaan hidastumassa. Päinvastainen tilanne vallitsee Etelä-Savossa, orastavan geminaation murteissa. Juvalla ilmiötä esiintyy nimittäin eniten nuorilla. Ero vanhempiin ikäryhmiin näkyy erityisesti yksinäiskonsonanttien vähenemisenä. Täysgeminaattaan yltää Juvan nuorillakin vasta 5 % tapauksista. Heinävedellä ja Rantasalmella geminaatio on tässä otoksessa edistynyt parhaiten 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, sillä vanhojen ja keski-ikäisten geminaatioerot ovat suuremmat kuin keski-ikäisten ja nuorten. (Palander 1987: 189–192.)

TAULUKKO 1: erikoisgeminaatio Liperin, Heinäveden, Rantasalmen ja Juvan murteessa ikäryhmittäin.

		gem.- ind.	s	Eri asteiden prosenttinen osuus				N
				x	\dot{x}	\ddot{x}	xx	
Lip	I	2,6	0,48	25	13	35	27	1 843
	II	3,0	0,34	18	10	33	39	1 955
	III	2,9	0,13	19	7	31	43	1 818
	yht.	2,8	0,38	21	11	32	36	5 616
HeiV	I	1,6	0,24	67	10	17	6	1 901
	II	1,8	0,27	61	10	23	6	1 826
	III	1,9	0,36	60	9	23	8	2 011
	yht.	1,7	0,30	63	9	21	7	5 738
RanS	I	1,4	0,15	80	6	11	3	1 584
	II	1,6	0,24	72	7	17	4	1 721
	III	1,6	0,18	71	7	17	5	1 557
	yht.	1,6	0,21	74	7	15	4	4 862
Juv	I	1,2	0,05	90	5	3	2	1 660
	II	1,2	0,17	87	5	6	2	1 616
	III	1,5	0,25	75	5	15	5	1 772
	yht.	1,3	0,23	84	5	8	3	5 048

Muutoksen ajallisen etenemisen kuvausta voidaan vielä tarkentaa siten, että tutkitaan perheensisäisiä ikäpolvien välisiä eroja. Tällä menettelyllä pyritään minimoimaan esimerkiksi asuinpaikan ja sosiaalisen taustan aiheuttamat idiolektierot, niin että vaikuttavaksi tekijäksi jäisi vain ikä. Ainakin kahden, usein kolmenkin sukupolven perheittäinen vertailu on mahdollista. Sen avulla saadaan selville, minkä vahvuusena muutos esiintyy vanhemmilla ja miten lasten kielen edustus poikkeaa siitä. Vielä paremmin muutosta ohjailevista

tekijöistä saadaan selkoa, jos otetaan huomioon kielen muiden murrepiirteiden säilyneisyys. Tällainen tarkastelutapa paljastaa, missä määrin murteelliseen ääntenmuutokseen vaikuttaa puheen yleiskielistyminen. Murteellisuutta voidaan mitata sellaisten äänne- ja muotopiirteiden avulla, jotka herkimmin ilmentävät kansankielen ja yleiskielen vaihtelua. Savolaismurteen yleiskielistyminen näkyy hyvin esim. pitkän *a:n* ja *ä:n* diftongiutuneisuudesta (*mua, piä, kauroo, leipee*), *e:n* labiaalistuneisuudesta (*lähtöö, antanoon*), liudennuksesta (*tul', puf*), yleisgeminaatiosta (*kottiin, kävelemmään*) ja essiivimuotoisesta 2. partisiipista (*antana ~ antanna* 'antanut'). Kun mahdollisimman monen tällaisen piirteen murre-eduksesta lasketaan keskiarvo, yksilöitä on helppo verrata toisiinsa. Näin voidaan esim. seurata, miten ääntenmuutoksen käy, jos pojan kielen muu murteellisuus on vähäisempää kuin hänen isänsä. Aivan ongelmattomasti ei tulosten tulkinta tosin ole, eräiden kielenpiirteiden (savolaismurteissa erityisesti *aa:n*, *ää:n* ja yks. 3. persoonan *ee*:llisten preesensmuotojen) eduksesta kun on oletettavissa, että kielenopas on haastattelutilanteessa tavoitellut yleiskieltä tahallaan. Päätelmien tekoa vaikeuttaakin se, ettei varmasti tiedetä, kuinka suurta tilanteinen vaihtelu puhujittain on.

Näennäisaikamenetelmän avulla tehty kuvaus on pakostakin jonkin verran karkea: siinä ei voida ottaa huomioon sitä, että yksilönmurrekin saattaa ajan oloon muuttua. Jos esimerkiksi nyt valittaisiin otokset 1910-, 1940- ja 1970-luvulla syntyneiden kielestä, olisivat vanhimman ikäryhmän jäsenet näytteitä tallennettaessa noin 70-vuotiaita, keskipolvi noin 40-vuotiaita mutta nuorimmat vasta toisella kymmenellä. Tarkkaa tietoa siitä, puhuvatko 70-vuotiaat samalla tavoin kuin esim. 60 vuotta sitten, ollessaan kymmenvuotiaita, ei ole olemassa. Koska suomalaisessa murteentutkimuksessa on varsinaisesti vasta 1950-luvulta lähtien voitu käyttää hyväksi teknistä äänentallennusta, joka tarkkojen foneettisten erojen havainnoinnissa on välttämätöntä, ei tällaisen näkökulman huomioonotto vielä kauan olisi ollut mahdollistakaan. Saman aikakauden eri ikäpolvien erot heijastanevat pääpiirtein kuitenkin varsin luotettavasti myös todellisessa ajassa ilmenevää ääntenmuutoskehitystä. Esimerkiksi juuri erikoisgeminaatiosta tehdyt havainnot nimittäin viittaavat siihen, että muutos vahvistuu sukupolvien taitteessa. Kun Nivalassa 1920-luvun puolivälissä vielä oli vaikea lainkaan erottaa pidentyneitä konsonanteja yksinäiskonsonanteista (Hakulinen 1926: 176), kymmenen vuotta myöhemmin erikoisgeminaatio oli jo lasten kielessä selvää (Rapola 1936: 18, alav.). Myös Liperin, Heinäveden, Rantasalmen ja Juvan aineistossani geminaatio vahvistuu ikäryhmittäin jossain määrin kaikissa murteissa (taulukko 1). Näyttäisikin siltä, että murteellisen ääntenmuutok-

sen vahvuuteen vaikuttaa idiolektissa eniten myöhemmällä iällä opittu yleiskieli. Sen voimasta muutos voi ääritapauksessa vähitellen heiketä.

Niin kauan kuin kielenkäyttäjät itse eivät ole tietoisia käynnissä olevasta muutoksesta, sillä on mahdollisuudet jatkaa etenemistään. Piirteen tiedostuminen sen sijaan voi merkitä muutoksen pysähtymistä tai taantumista. Erikoisgemmaatio on näihin asti pysynyt useimmilta savolaismurteen puhujilta tiedostamattomana. Vaikka haastateltaessa kielenoppaat saattavat toisiinsa selvästi ääntää esim. *antammaan* muodon *antamaan* sijasta, he eivät ääntämystään nauhasta kuunnellessaankaan yleensä havaitse muodossa mitään yleiskielestä poikkeavaa. Piirteeseen ovatkin alkaneet kiinnittää huomiota vasta ne murreyhteisön jäsenet, jotka ovat muutenkin tottuneet tarkkailemaan kieltä ja panemaan siinä merkille vähäisetkin erot. Vuonna 1939 järjestivät Kotikielen Seura ja Sanakirjasäätiö julkisen murrenäytteiden kirjoituskilpailun, jonka tuottamat parhaat tekstit on julkaistu kaksiosaisessa Suomen kansan murrekirjassa (alkuperäiset käsikirjoitukset säilytteillä Suomen murteiden sanakirjan arkistossa). Erikoisgemmaatiomerkintöjä löytyy eniten Pohjois-Karjalan ja Keski-Pohjanmaan itäosien (Nivala, Kärämäki) näytteistä. Näillä alueilla, erityisesti Pohjois-Karjalassa, gemmaatio onkin varsin vahvaa. Erikoisgemmaation tiedostuksesta on merkkejä myös eräiden pohjoiskarjalaisten kirjailijoiden teoksissa, joissa on jäljitelty itäisiä savolaismurteita. Esimerkiksi Heikki Turusen vuosina 1973–85 ilmestyneissä seitsemässä romaanissa on kaikissa muotoja, jotka sopivat erikoisgemmaation sääntöön. Turusen teosten henkilöt replikoivat seuraavasti: *Salolla on niin hyvä olla kun ei oo herroo ei käskijee* (1973: 95); *myö vaen pyörittäänimmeesten jalossa ja ollaan heti satavuotijaeta* (mts. 123); *Tien savuksen siihen entisseen paikkaan särkällä ja lypsän siinä* (1974: 12); *Hukkunneihen sielut nousoo aina kesäiltana soutammaan vetten päällä* (mts. 188). Sekä kansanilmien kirjoittamat murrenäytteet että kaunokirjalliset tekstit osoittavat kuitenkin, että tiedostus koskee vasta harvoja asemia, niitä joissa kehitys on ehtinyt pisimmälle.

Erikoisgemmaatiota tarkkaillessamme elämme keskellä keskeneräistä muutosta: sen alkamisajasta voimme esittää vain arveluja, mutta vielä vähemmän tiedämme kehityksen lopputuloksesta. Kaikki vaihtoehdot loppuratkaisun osalta ovat vielä nyt avoimma. Parhaassa tapauksessa muutos voi ainakin osassa esiintymisaluettaan edetä kaksoiskonsonanttiin, mutta yhtä hyvin muutos voi jäädä horjuvaksi tai sen jäljet voivat yleiskielistymisen paineesta vähitellen tyystin hävitä. Lopputulosta on vaikea ennustaa.

LÄHTEET

- HAKULINEN, LAURI 1926: Muutamia geminoitumistapauksia. — Vir. 30 s. 176—179.
- ITKONEN, PIIRJO 1973: Nurmijärven murteen verbintaivutusta. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KETTUNEN, LAURI 1940: Suomen murteet III A: murrekartasto. SKST 188. Hki.
- LABOV, WILLIAM 1966: The social stratification of English in New York City. Washington D. C.
- LÖNNBOHM, O. A. F. 1879: Jääsken, Kirvun ja osittain Rautjärven ja Ruokolahden pitäjien kielimurteesta. — Suomi II: 13 s. 1—163.
- NUOLIJÄRVI, PIIRKKO 1986: Kolmannen sukupolven kieli. SKST 436. Mänttä.
- PALANDER, MARJATTA 1987: Suomen itämurteiden erikoisgemmaatio. SKST 455. Jyväskylä.
- RAPOLA, MARTTI 1933: Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin I. SKST 197. Hki.
- 1936: Horjuvan äännekannan vaarinotosta ja merkinnästä suomen kansankielen sanavarojen keruutyössä. — Vir. 40 s. 15—24.
- 1966: Suomen kielen äännehistorian luennot. SKST 283. Hki.
- SILVENNOINEN, LEENA 1980: Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä. — Aila Mielikäinen (toim.), Nykysuomalaisen puhekielen murros: Jyväskylän osatutkimus, raportti 1 (Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20) s. 89—122.
- SKVR = Suomen kansan vanhat runot.
- Suomen kansan murrekirja I: länsimurteet. WSOY, Porvoo 1940, 2. painos 1953.
- Suomen kansan murrekirja II: itämurteet. WSOY, Porvoo 1945.
- THELANDER, MATS 1979: Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal: del 1. Acta Universitatis Upsaliensis 14: 1. Motala.
- TURUNEN, HEIKKI 1973: Simpauttaja. WSOY, Juva.
- 1974: Joensuun Elli. WSOY, Juva.

On research pertaining to sound change in progress

MARJATTA PALANDER

During the past few decades publications in Fennistics have often called attention to the fact that the old local dialects are yielding to newer forms of colloquial Finnish which are under the influence of the standard language to a greater or lesser degree. The transition to a new situation shows regional and idiolectal differences. The acquisition of new forms of speech is, however, also linked to the specific type of dialectal feature in question. Such phonological

phenomena which began gradually, were both subtle and random in their initial stages, and which have not necessarily even yet led to an established final result are those which are best protected from the influence of the standard language. Examples of such phenomena in Finnish dialects are provided by the lowering of the second component of diphthongs ending in *i*, *u*, and *y* (*läeva* 'boat' [standard *laiva*]), *käola* 'neck' [standard *kaula*], and a similar phenomenon affect-

ing the diphthongs *uo*, *yö*, and *ie*, e.g. *työmiäs* 'worker' [standard *työmies*], *tieto* 'information' [standard *tieto*]. The secondary gemination of the eastern Finnish dialects is a sound change exemplifying the same type of development.

In the secondary gemination of the eastern dialects a consonant tends to lengthen after a long stressed and long or short unstressed syllable when the consonant is followed by a long vocalic segment (e.g. *korkee* 'high' [standard *korkea*], *antämmaan* 'give 3rd inf. ill.' [standard *antamaan*], *väkkeukssii* 'difficulties part. pl.' [standard *vaikeuksia*]). In no dialect has secondary gemination resulted in a double consonant; the most frequently encountered situation is for the length of these sounds to be somewhere between that of a single and that of a geminate consonant.

The area to which the secondary gemination of the eastern dialects has spread is fully included in the area in which a better established gemination phenomenon occurs. Primary gemination affects the consonant preceding a long vocalic segment after a short stressed syllable (e.g. *kottiin* '(to) home' [standard *kotiin*], *kävelemään* 'to walk 3 inf. ill.' [standard *kävelemään*]). Secondary gemination is encountered in the central and eastern regions of the area where primary gemination occurs. The dialect area characterized by the strongest secondary gemination comprises Northern Karelia and Kainuu; secondary gemination is also characteristic of the dialects spoken in the Sortavala region of the south eastern dialects as well as of those of Central and Northern Ostrobothnia. The phenomenon is additionally encountered in a somewhat weaker form in the dialects spoken along the shores of Ostrobothnia and in Central Savo. The spread, strength, and privileges of occurrence of secondary gemination provide reason for concluding that it is a consequence of primary gemination.

The age of secondary gemination is difficult to determine. A few indications of the existence of secondary gemination are to be found in the folk poetry from the Savo region written down during the

19th century. They provide reason for presuming secondary gemination to have originated in the eastern parts of the Savo area, possibly towards the end of the 18th century. No exact date for the beginning of the change can be determined since gemination was so weak during its initial stages that it was not generally consciously recognized.

The most precise information concerning the gradual spread of the sound change may be obtained by observing the manner in which it is manifested in the modern dialect by speakers belonging to different generations. If a change is progressing diachronically the presumption can be made that it will also be manifested synchronically, in some way or another in the language of different aged members of the speech community which uses the dialect. Application of this apparent time method reveals the development over a span of approximately eighty years, since the oldest informants were born between the years 1889 and 1915, the middle-aged informants between 1916 and 1943, and the youngest ones between 1944 and 1970. Data representing four Savo dialects (Liperi, Heinävesi, Rantasalmi, Juva) shows that even in the area of strong gemination (Liperi) the strength of the gemination still varies for old speakers from one individual to another more than it does for middle-aged and young speakers. Full gemination was observed for 27 % of the cases for the oldest speakers, but for as many as 39 % for the middle-aged speakers. In the language of the youngest speakers the proportion of geminates has increased a further four percentage units with respect to the middle-aged speakers. On the other hand, in Juva, where secondary gemination is just beginning to become established, the reverse situation holds: gemination occurs primarily in the speech of the youngest speakers, although it is sporadic (full geminates 5 %, while only 2 % of the cases for the oldest and middle-aged speakers). In Juva the difference in age groups is best seen in the single consonants: 90 % of the cases for the oldest speakers are them, but for the youngest ones only 75 %.

The chronological spread of a gradual sound change can be depicted even more precisely by studying the changes between the generations within a family. This brings us rather close to a situation in which the only influencing factor is age. Family-specific studies can also clarify the degree to which the other dialectal features of the idiolect influence the development of the sound change typical of a given dialect.

Use of the apparent time method implies the assumption that a gradual sound change will be retained in an idiolect to about the same degree throughout the life of a speaker. Although precise information about development of this kind within an idiolect is not currently available, it nevertheless seems to be the case that a phenomenon such as secondary gemination becomes stronger by a perceptible jump from one generation to the next. The only way that secondary gemination can decisively change within an idiolect is probably for it to be weakened by influence from the standard.

For as long as the speakers of the language themselves are not conscious of a sound change in progress it has the possibility of continuing to run its

course. On the other hand, becoming conscious of the feature may mean the interruption or regression of the change. Up until now most speakers of Savo dialects have not been aware of the existence of secondary gemination. Only such members of the speech community who are used to consciously monitoring language have paid any attention to it. Among those who have observed secondary gemination are Northern Karelian authors who have imitated eastern Savo dialects in the speech of the characters appearing in their works. Consciousness of the phenomenon is at an early stage and it only applies to a few of the environments in which secondary gemination occurs, that is to say, to those in which its development has progressed furthest.

In its present form secondary gemination is still an incomplete change. At best it will progress to a regular doubling of the consonant in question in the dialects spoken in some of the areas in which it occurs. It could, however, retain its instability, or the traces of it which have established themselves could gradually disappear as a consequence of influence from standard Finnish. Predicting the final result is difficult.